

ICHKI ISHLAR ORGANLARI TOMONIDAN MULKIY JINOYATLARNI KVALIFIKATSIYA QILISHNING HUQUQIY VA AMALIY JIHATLARI

Mahkamov Doston Shomahmud o'g'li O'zbekiston Respublikasi IIV

Akademiyasi 306-o'quv guruhi kursanti.

Ilmiy rahbar: Xudoyberdiyev Abdurashid Abdurasulovich O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Ma'muriy huquq kafedrası boshlig'i, podpolkovnik, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Annotatsiya Mazkur ilmiy maqolada ichki ishlar organlari (IIO) tergov va surishtiruv bo'linmalari tomonidan o'zgarar mulkini talon-toroj qilish bilan bog'liq jinoyatlarni (o'g'rilik, firibgarlik, talonchilik, bosqinchilik) kvalifikatsiya qilishning o'ziga xos yuridik xususiyatlari tahlil qilingan. Mulkiy jinoyatlarni fuqarolik-huquqiy munosabatlardan chegaralash, shuningdek, raqamlashtirish sharoitida yuzaga kelayotgan bank plastik kartalaridan pul o'g'irlash va kiber-firibgarlik harakatlarini to'g'ri malakalashdagi amaliy muammolar ilmiy asoslangan. Muammolarni hal etish maqsadida AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya kabi xorijiy davlatlarning jinoyat huquqida mulkiy tajovuzlarni kvalifikatsiya qilish tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligi hamda huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. **Kalit so'zlar:** mulkiy jinoyatlar, kvalifikatsiya, o'g'rilik, firibgarlik, talonchilik, kiber-jinoyatlar, ichki ishlar organlari, fuqarolik-huquqiy munosabatlar, xorij tajribasi.

Аннотация В данной научной статье анализируются специфические юридические особенности квалификации преступлений, связанных с хищением чужого имущества (кража, мошенничество, грабеж, разбой), следственными органами и подразделениями дознания органов внутренних дел (ОВД). Научно обоснованы практические проблемы отграничения имущественных преступлений от гражданско-правовых отношений, а также правильной квалификации краж с банковских пластиковых карт и кибермошенничества в условиях цифровизации. В целях решения проблем

Contact: 99 826 99 56

изучен передовой зарубежный опыт уголовного права США, Великобритании и Германии в сфере квалификации имущественных посягательств, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию уголовного законодательства и правоприменительной практики Республики Узбекистан. **Ключевые слова:** имущественные преступления, квалификация, кража, мошенничество, грабеж, киберпреступления, органы внутренних дел, гражданско-правовые отношения, зарубежный опыт.

Abstract This scientific article analyzes the specific legal features of qualifying crimes related to the theft of others' property (theft, fraud, robbery, armed robbery) by the investigative and inquiry units of the internal affairs bodies (IAB). The practical problems of distinguishing property crimes from civil-legal relations, as well as the correct qualification of thefts from bank plastic cards and cyber-fraud in the context of digitalization, are scientifically substantiated. In order to solve the problems, the advanced foreign experience of the criminal law of the USA, the UK, and Germany in the field of qualifying property infringements was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the criminal legislation and law enforcement practice of the Republic of Uzbekistan. **Keywords:** property crimes, qualification, theft, fraud, robbery, cybercrimes, internal affairs bodies, civil-legal relations, foreign experience.

1. Kirish: Mulkiy jinoyatlar va ularni to'g'ri kvalifikatsiya qilishning ahamiyati

O'zbekiston Respublikasida sodir etilayotgan umumiy jinoyatlarning salmoqli qismini iqtisodiyot sohasidagi, xususan, o'zgalar mulkini talon-toroj qilish bilan bog'liq jinoyatlar tashkil etadi. Mulk daxlsizligi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bilan himoya qilinadi. Ichki ishlar organlari tomonidan ushbu

toifadagi jinoyatlarni fosh etishda eng muhim va mas'uliyatli bosqich — bu qilmishni to'g'ri yuridik kvalifikatsiya qilishdir.

Kvalifikatsiya (qilmishga huquqiy baho berish) aniq sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmish alomatlarining Jinoyat kodeksi (JK) normalarida nazarda tutilgan jinoyat tarkibi belgilariga aynan mos kelishini aniqlash va yuridik mustahkamlashni anglatadi. Qilmishni o'g'rilik, firibgarlik yoki talonchilik sifatida noto'g'ri malakalash nafaqat sudlanuvchining asossiz og'ir yoki yengil jazo olishiga, balki odil sudlov prinsiplarining buzilishiga olib keladi.

2. Mulkiy jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishning o'ziga xos mezonlari

Amaliyotda mulkiy jinoyatlarni bir-biridan chegaralash asosan ularni sodir etish usuliga (obyektiv tomoniga) qarab belgilanadi:

- **O'g'rilik (JK 169-moddasi) va Talonchilik (JK 166-moddasi)**
chegarasi: O'g'rilik — bu mulkni yashirin ravishda talon-toroj qilishdir. Agar jinoyatchi mulkni yashirincha olayotgan vaqtda mulkdor yoki boshqa shaxslar buni sezib qolsa, ammo jinoyatchi buni bila turib, mulkni egallashni ochiqchasiga davom ettirsa, qilmish o'g'rilikdan talonchilikka aylanadi.

- **Firibgarlik (JK 168-moddasi) va fuqarolik-huquqiy munosabatlar:**
Eng ko'p bahs-munozaralarga sabab bo'ladigan holat. Fuqaro boshqa shaxsdan qarzga pul yoki mulk olib, uni vaqtda qaytarmasa, bu jinoyatmi yoki fuqarolik nizosimi? Agar shaxs mulkni olayotgan vaqtdan boshlab uni qaytarmaslikni oldindan o'ziga maqsad qilib qo'ygan bo'lsa va jabrlanuvchini aldasangiz, bu firibgarlikdir. Agar shartnoma tuzilgan vaqtda niyat to'g'ri bo'lib, keyinchalik obyektiv sabablarga ko'ra (biznes inqirozi, bankrotlik) qarz qaytarilmasa, bu fuqarolik sudi orqali hal etiladigan nizo hisoblanadi.

- **Bosqinchilik (JK 164-moddasi):** Talonchilikdan asosiy farqi jabrlanuvchining hayoti va sog'lig'i uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatish yoki shunday zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitishda namoyon bo'ladi. Bosqinchilik mulk

egallangan yoki egallanmaganidan qat'i nazar, hujum boshlangan paytdan e'tiboran tugallangan jinoyat hisoblanadi (formal-moddiy tarkib).

3. Raqamlashtirish sharoitidagi kvalifikatsiya muammolari (Kiber-o'g'rilik va Kiber-firibgarlik)

Hozirgi kunda IIO tergovchilari axborot texnologiyalari yordamida sodir etilayotgan mulkiy jinoyatlarni malakalashda qiyinchiliklarga duch kelishmoqda:

1. **Plastik kartadan pul yechish:** Agar jinoyatchi fuqaroning yo'qotib qo'ygan plastik kartasini topib olib, parolsiz (PayPass orqali) do'kondan xarid qilsa, bu firibgarlik emas, balki bank hisobvarag'idan o'g'rilik (JK 169-modda 3-qismi "b" bandi) hisoblanadi. Chunki kompyuter tizimini (bankomat yoki terminalni) alday olmaysiz, bu yerda jabrlanuvchi bilan yuzma-yuz muloqot va ishonchga kirish (firibgarlikning asosi) mavjud emas.

2. **Ijtimoiy muhandislik (Phishing):** Agar jinoyatchi o'zini "Click" yoki "Payme" xodimi deb tanishtirib, jabrlanuvchiga qo'ng'iroq qilib, SMS-kodni aldov yo'li bilan olib, pulni o'zlashtirsa, bu qilmish axborot tizimlaridan foydalanib sodir etilgan firibgarlik (JK 168-moddasi 2-qismi "v" bandi) sifatida kvalifikatsiya qilinadi.

4. Xorij tajribasi: AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya yondashuvlari

Rivojlangan xorijiy davlatlarda mulkiy jinoyatlarni tasniflash va kvalifikatsiya qilish o'ziga xos sodda va pragmatik xususiyatlarga ega:

- **Buyuk Britaniya (Theft Act 1968):** Angliya qonunchiligida mulkiy jinoyatlar "Theft Act" (O'g'rilik to'g'risidagi qonun) bilan tartibga solinadi. Ularda o'g'rilikning turi emas, balki mulkni noqonuniy o'zlashtirish niyati (dishonest appropriation) asosiy hisoblanadi. Firibgarlik "Fraud Act 2006" orqali alohida tartibga solingan bo'lib, unda faqatgina harakatning o'zi (yolg'on ma'lumot berish) emas, balki kompyuter dasturlarini aldash (cyber-fraud) ham firibgarlikning to'laqonli subyekti sifatida ko'riladi.

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQSh jinoyat huquqida o'g'rilik (Larceny) jinoyat natijasida yetkazilgan zararining miqdoriga qarab "Grand Larceny" (Katta o'g'rilik - og'ir jinoyat) va "Petit Larceny" (Kichik o'g'rilik - qoida tariqasida misdemeanor) turlariga bo'linadi. AQShda fuqaroning bank rekvizitlarini o'g'irlashning o'ziyoq, hatto pul yechilmagan bo'lsa ham, "Identity Theft" (Shaxsga doir ma'lumotlarni o'g'irlash) og'ir jinoyati sifatida malakalanadi.
- **Germaniya (StGB):** Germaniya Jinoyat kodeksida mulkiy jinoyatlar shaxsiyatga qarshi qaratilganmi yoki faqat mulkgami degan mezonga qat'iy bo'linadi. Bosqinchilik (Raub) faqat mulkiy jinoyat emas, balki shaxs erkinligi va hayotiga tajovuz etuvchi o'ta og'ir jinoyat deb qoraladi.

5. Ilmiy-amaliy takliflar va xulosa

Ichki ishlar organlari tomonidan mulkiy jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish amaliyotini takomillashtirish va zamonaviy tahdidlarga moslashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining firibgarlik va o'g'rilik masalalariga oid qarorlariga axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot (kriptovalyuta, tokenlar) bilan bog'liq mulkiy jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish bo'yicha aniq batafsil tushuntirishlarni (yangi mezonlarni) kiritish zarur. Hozirgi kunda kripto-aktivlarni o'g'irlashni qaysi modda bilan malakalash borasida tergovchilarda yagona amaliyot shakllanmagan.

Ikkinchidan, IIV Tergov departamenti va Kiberxavfsizlik markazi xodimlari uchun yagona "Kiber-jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish va elektron dalillarni to'plash metodikasi"ni ishlab chiqish. Ayniqsa, bank akkauntlari va p2p o'tkazmalari orqali qilingan o'g'rilik (169-modda) va firibgarlik (168-modda) o'rtasidagi nozik yuridik chegarani aniqlovchi idoraviy yo'riqnoma qabul qilish.

Uchinchidan, JKda belgilangan "ko'p miqdor" va "juda ko'p miqdor" tushunchalarini zamonaviy iqtisodiy inflyatsiya va bozor konyunkturasiga

moslashtirish mexanizmlarini qayta ko'rib chiqish. Chunki bazaviy hisoblash miqdorining o'zgarishi bilan ba'zi kichik ijtimoiy xavfga ega bo'lgan qilmishlar ham asossiz ravishda og'ir jinoyatlar toifasiga o'tib qolish xavfi mavjud.

Xulosa qilib aytganda, mulkiy jinoyatlarni to'g'ri kvalifikatsiya qilish — bu nafaqat jabrlanuvchining mulkiy huquqlarini tiklash, balki qonuniylik va adolat tamoyillarini ta'minlashning muhim kafolatidir. Shiddat bilan rivojlanayotgan raqamli zamonda IIO tergovchi va surishtiruvchilari qonun normalarini chuqur tahlil qila olishlari va zamonaviy texnologik jinoyatlar tabiatini mukammal tushunishlari talab etiladi.

References

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Elektron resurs: <https://lex.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "O'zgalar mulkini o'g'rilik, talonchilik va bosqinchilik bilan talon-toroj qilish jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarori.
5. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
6. Rustamboyev M.X. "O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi. Maxsus qism". Darslik. – Toshkent: TDYU, 2018.
7. The Theft Act 1968 and Fraud Act 2006. HM Government, London, United Kingdom.

